

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta
Katedra zemědělské ekonomiky

Teze k diplomové práci

Produktivita práce v zemědělství České republiky

Vedoucí diplomové práce : **Doc. Ing. Ludmila Bervidová, CSc.**

Autor : **Anna Kulhavá**

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou produktivity práce v zemědělství České republiky. Cílem práce je podat informace o vývoji zvoleného ukazatele efektivity výroby a o jeho současné úrovni. Podstatnou část práce tvoří stanovení faktorů ovlivňujících produktivitu práce a vymezení předpokladů vývoje produktivity v zemědělství České republiky. V práci je také věnován prostor komparaci produktivity práce v České republice a Evropské unii.

Produktivita práce – práce jako určitá společensky užitečná činnost, kterou člověk vytváří a pomocí níž získává prostředky k existenci a produktivita jako vyjádření míry využití produkčních faktorů při tvorbě produkce – vyjadřuje efektivnost využití práce jako výrobního faktoru při tvorbě materiálních hodnot. Ve své obecné formě se vyjadřuje jako poměr množství vyrobených užitečných hodnot a vložené práce ($P = Q / T$). Konkrétní podoba použitého ukazatele pak závisí na tom, jakým způsobem je vyjádřen objem vyrobené produkce na straně jedné a množství spotřebované práce na straně druhé.

Při výpočtu produktivity práce v zemědělství se pro vyjádření objemu vyrobené produkce nejčastěji využívá přepočet vyrobené produkce na stálé ceny, vyrobená produkce se pak označuje jako hrubá zemědělská produkce (HZP). Stálých cen se používá k výpočtu HZP i proto, aby bylo možno sledovat dynamiku vývoje produktivity práce v delším časovém období (eliminace inflace). Ke stanovení množství vynaložené práce je vzhledem k jejímu charakteru (nelze zjistit výdej energie, fyzickou a duševní intenzitu práce apod.) využíváno počtu pracovních sil (průměrný evidenční počet pracovníků).

Ukazatel, dávající do poměru HZP a počet pracovníků, byl však používán v direktivní ekonomice, kde byl kladen důraz na růst produkce, bez ohledu na to, jak se produkce uplatnila na trhu. Bylo to logické, protože tržní mechanismus nefungoval a podniky nebyly stimulovány ke zvyšování své konkurenceschopnosti. V tržní ekonomice, kde je naopak kladen důraz na co nejvyšší konkurenceschopnost nejen uvnitř ekonomiky, ale i v mezinárodní komparaci, se zvyšuje význam kategorií ovlivňovaných trhem. Proto také z tohoto hlediska lze za nejvhodnější ukazatel produktivity práce označit přidanou hodnotu na 1 Kč vynaložených nákladů na pracovní sílu, tzv. osobních nákladů (event. na 1 evidenčního pracovníka). V přidané hodnotě se odráží jak vliv výkonnosti práce vynaložené pracovníky, tak výkonnost použitých vstupů, jakož i hospodárnost ve využívání těchto vstupů. Aby produktivita práce byla co nejvyšší, je třeba, aby jedna peněžní jednotka vynaložených nákladů na pracovní sílu vytvořila co nejvíce peněžních jednotek přidané hodnoty.

V ČR je však pro oficiální účely stále používáno ukazatele HZP na 1 evidenčního pracovníka. Pro politické hodnocení zemědělského resortu je přijatelnější ukazatel vykazující pozitivní hodnoty (jak bude řečeno dále), ale z hlediska ekonomiky a mezinárodní komparace je téměř bezcenný a vhodný spíše pro statistické sledování.

Produktivita práce měřená objemem HZP na 1 evidenčního pracovníka v zemědělství zaznamenává ve sledovaném období 1989-2001 poměrně velký nárůst. Do roku 2001 vzrostla produktivita práce o 140 % oproti roku 1989. Tento růst byl způsoben především razantním poklesem pracovních sil (index 2001/1989 = 0,293), protože HZP, která by měla být růstovým faktorem, tzn. produktivitu práce zvyšovat, naopak ve sledovaném období poklesla o 30 %. Počet pracovních sil však klesal rychleji (o 5,516 % ročně) než HZP (o 2,34 % ročně), což v důsledku znamenalo, že produktivita práce rostla. Snížení HZP bylo důsledkem přizpůsobení „rozměru“ zemědělského sektoru novým odbytovým a odtud i ekonomickým podmínkám po roce 1989, které souvisely především s vývojem situace na agrárním trhu (liberalizace cen, snížení koupěschopné poptávky obyvatelstva, monopolní chování zpracovatelů a obchodu, rostoucí dovozy zemědělských výrobků z Evropské unie, nestabilní ceny zemědělských výrobků). Snížení HZP na počátku 90.let bylo při nepodstatném snížení výměry zemědělské půdy provázeno téměř shodným snížením intenzity výroby na 1 ha zem. půdy, a to převážně poklesem ha výnosů, stagnací užitkovosti hospodářských zvířat a výrazným poklesem jejich stavu. Tento negativní vývoj je posilován i zhoršenými podmínkami pro získávání úvěrů a radikálním omezením dotací do zemědělství po r. 1989.

Vzhledem k nemožnosti mezinárodní komparace výše uvedeného ukazatele produktivity práce nelze určit, zda je produktivita práce v ČR vysoká či nízká. Jisté však je, že v zemědělství ČR přetrvává agrární přezaměstnanost, která produktivitu práce bezpochyby snižuje. Vhodný způsob zjištění optimálního počtu pracovníků v zemědělství je použití podílu pracovníků v zemědělství ve struktuře zaměstnanosti národního hospodářství, tedy podílu na ekonomicky aktivním obyvatelstvu. V ČR činil v roce 2001 tento podíl 3,4 %. V západní, zemědělsky vyspělé, části Německa, která má přibližně stejné přírodní a klimatické podmínky jako ČR, činí tento podíl 2 %. Aby ČR dosáhla tohoto stavu, musí počet pracovníků klesnout na přibližně 100 000.

Důležitým faktorem, který zvyšuje produktivitu práce, je technická a technologická vybavenost, resp. nahrazení lidské práce prací strojovou, která vede k minimalizaci potřeby práce, potažmo k poklesu počtu pracovních sil. Vývoj investic do zemědělství a obzvláště investic do strojů a zařízení však příliš nenaznačuje zlepšování podmínek ke zvyšování produktivity práce. Objem investic plynoucích do zemědělství dosáhl v roce 1992 jen

poloviční úrovně roku 1989. Příčinou tohoto poklesu byla transformace zemědělství na počátku 90. let a s ní spojený nedostatek finančních prostředků. Tato situace se zlepšila po vzniku PGRLF v roce 1994, od roku 1997 však po zavedení úsporných opatření v PGRLF objem investic opět klesá. Více znepokojující je však vývoj objemu investic do strojů a zařízení. Jejich podíl na celkových investicích se ve sledovaném období 1992-2001 pohybuje kolem 40 % (v letech 1996-1999 dosahuje dokonce pouze 30 %). Výsledkem tohoto vývoje je příliš starý, možnostem efektivního rozvoje výroby neodpovídající strojní park.

Velmi odlišný výsledek při měření produktivity práce v zemědělství ČR je získán použitím jiného ukazatele, státními institucemi doposud ignorovaného, a tím je množství čisté přidané hodnoty v nákladech faktorů (ČPH v n.f.) připadající na jednu pracovní sílu. Efektivnost výroby je v tomto případě zhodnocena trhem. Při použití čisté přidané hodnoty v nákladech faktorů na jednu pracovní sílu jako oficiálního ukazatele v EU, má produktivita práce českého zemědělství celkově sestupný trend při ročním kolísání hodnot. Od roku 2000 sice produktivita práce zaznamenává vzestup, avšak vzhledem ke změně metodiky výpočtu Souhrnného zemědělského účtu, ze kterého jsou údaje pro výpočet ukazatelů produktivity práce čerpány, je nutné hledět na vývoj produktivity práce v roce 2000 a 2001 s určitou rezervou.

Produktivita práce vyjádřená pomocí čisté přidané hodnoty v nákladech faktorů připadající na 1 Kč osobních nákladů, dosahuje od roku 1997 hodnot menších než jedna. Fakt, že 1 Kč přidané hodnoty nepokryje náklady na práci spotřebovanou při výrobě této 1 Kč je závažnější z toho důvodu, že přidaná hodnota, jakožto část hodnoty vytvořené v zemědělství, která zbude po odpočtu nakoupených a spotřebovaných výrobních faktorů, je zdrojem nejen pro výplatu mezd pracovníků, ale i daní do veřejných rozpočtů i zdrojem pro nákup dokonalejších a výkonnějších ostatních výrobních faktorů, čímž se vytváří základ pro další zvyšování produktivity práce a posilování konkurenceschopnosti. Přidaná hodnota tak vytváří předpoklady pro další rozvoj zemědělství. Jestliže však nestačí pokrýt ani osobní náklady, není další rozvoj zemědělského sektoru reálný.

V komparaci s produktivitou práce v Evropské unii je produktivita práce v ČR (měřeno množstvím ČPH v n.f. připadající na jednu pracovní jednotku) přibližně poloviční. Za příčinu tohoto špatného stavu lze mimo jiné pokládat nižší intenzitu výroby, se kterou souvisí též produktivita materiálních vkladů. To vše nepříznivě ovlivňuje jednotkové náklady a ve výsledku celkovou produktivitu práce. Významnou roli však v zemích EU hrají také dotace, které přidanou hodnotu zvyšují.

Hlavní literární zdroje:

BERVIDOVÁ L.: Produktivita práce jako faktor rozvoje podniku; In: Sborník z mezinárodní vědecké konference „Faktory podnikové úspěšnosti“, Liptovský Ján, 28.-29.2001, SPU Nitra, Slovenská republika, s.199-205; ISBN 80-7137-972-7

HALAXA V.: Práce je když ... aneb hodiny ekonomiky nejen pro laiky, Horizont, Praha, 1989, s. 312

PLETICHOVÁ D.: Základní ekonomické vztahy a ukazatele. In. : SVATOŠ M. a kol.: Ekonomika agrárního sektoru / vybraná témata /, skripta PEF, ČZU v Praze, CREDIT, Praha, 2000, s.174, ISBN 80 – 213 – 0583 – 5

<http://www.statistik-bund.de/>

Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 1999, Ministerstvo zemědělství ČR, Agrospoj, Praha 2000

Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2001, Ministerstvo zemědělství ČR, Agrospoj, Praha 2002